

Bemærk - eksempel

15542   0000000000
Postens bladnummer   Abonnementsnummer

Abonnementsnummer opgives ved henvendelse til GeologiskNyt i forbindelse med adresseændringer o.l. Abonnementsnummer (10 cifre) er påtrykt til højre for denne boks. Girokort udsendes særskilt.

Padparadscha, brianit og tv-sten - hvorfor hedder de det?

Af geolog Ulla V. Hjuler, GeologiskNyt

Har du nogen gange undret dig over, hvorfor den rødgyldne korundvarietet kaldes "padparadscha", eller om "tungsten" mon i virkeligheden er så uhyggeligt tung, som navnet siger? Kan man opkalde en sten efter Brian? Her kan du få gode ideer, hvis du selv finder et nyt mineral, som skal have et spændende navn.

De fleste med mineralogiske interesser har sikkert undret sig over mærkelige navne på mineraler i opslagsværker – eller blot ved et besøg hos guldsmeden. Her omtales nogle af de lidt sjovere navne.

Padparadscha – den gyldne safir

Som navnet røber, er der tale om en eksotisk ædelsten, en orange varietet af safiren, der tilhører korundgruppen, Al_2O_3 . Når der generelt tales om safirer, menes udelukkende den blå korund, og tilsvarende betegnes den røde varietet *rubin*. Resten går populært under betegnelsen *fantasisafirer*.

Navnet padparadscha er kommet til i det 20. århundrede tydeligvis for at tillægge mineralet et velklingende navn i forhold til dets kendte familiemedlemmer. Man mener, at navnet kommer dels af "pad = padma", der betyder lotus, dels af det indiske "raja = radscha", der betyder konge eller fyrste. Det er også muligt, at navnet blot stammer fra sanskrit-ordet for rubin, nemlig "padmarāga" = rød som en lotus.

Tungsten – grundstof og mineral

Tungsten eller wolfram, W, er et grundstof, der hører til under jordalkalimetallerne (nr. 74 i det periodiske system). Det er et af de tungeste grundstoffer med en massefylde på 19.300 kg/m^3 .

Det er også et mineral kaldet tungstein efter svensk. Mineralet er desuden kendt under navnet *scheelit* ($CaWO_4$) – efter den

Agatskive fra Brasilien.
(Foto: Søren Bo Andersen og forfatteren)

Pyritvilling – vist med pegepind – fra Spanien.
(Foto: Søren Bo Andersen og forfatteren)

svenske kemiker, K. W. Scheele (1742-1786). Pga. sit indhold af wolfram er det malmfulde navn, tungsten, givet med rette, da det har en vægtfylde på $5,1$ til $6,1 \text{ g/cm}^3$.

Brianit – "from outer space"

Ja, det virker måske lidt som en spøg, men der er faktisk et mineral, der hedder *brianit*. Det er et sjældent fosfatmineral, der findes i fosfatmoduler i jernmeteoritter. Mineralet er opkaldt efter dr. Brian Harold Mason (1917-) pga. hans bidrag til undersøgelserne af meteoritterne. Fosfatet blev opdaget i 1966.

Tv-sten uden licens

Et meget specielt mineral er boratet ulexit – også kaldet *tv-sten*, $NaCaB_5O_9 \cdot 6H_2O$. Navnet har det fået pga. sin bemærkelsesværdige, silkeagtige overflade, der via sine parallelle optiske fibre kan opfange indfaldende lys og bryde det i en, to eller tre cirkulære lyskegler. Herved ser tekst, der ligger under mineralet, ud til at ligge i overfladen.

Det er opkaldt efter den tyske kemiker George Ludwig Ulex (1811-1883).

Narreguld – et mineral med "ild" i

Pyrit, FeS_2 , har fra tidlig tid sit navn fra græsk, "pyrites lithos" = sten der laver ild, fordi den gnistrer ved at blive anslået. Dette kubiske mineral er ofte blevet forvekslet med guld og kaldes derfor også narreguld.

Mange tror, at mineralets ofte perfekte krystaller i form af terninger er slebet til i hånden og derfor er uægte. Hvis man forsøger at slibe en pyritkrystal med en fil eller slibepapir, vil man dog opnå et sørgeligt resultat; det polerede område er blevet mat, og tilbage står man med en masse irriterende sort pulver, der sætter sig fast i riller og under neglene samt et ødelagt mineral.

Achates – en flod i Sicilien

Angiveligt kommer navnet agat, SiO_2 , af "Achates", en flod i Sicilien, hvor de første agater skulle være fundet. Siden er der som følge af de talrige farver, båndinger mv. opstået alle mulige navne til agat-arter som fx landskabsagat, mosagat og dendritagat.

Allerede i det gamle Ægypten havde man kendskab til agat; i arkæologiske udgravninger har man bl.a. fundet skarabæer udskåret i agat fra 1450 f. Kr.

Mange smukke agater kommer fra Idar Oberstein, men lejerne er i dag udtømte.

Hvordan man selv får ideer

Mineralerne er altså opkaldt efter lokaliteter, overtro, navne osv. Hvis det er småt med fantasien, man hedder Jensen og netop har opdaget et nyt mineral, bør man straks notere sig, at navnet *jensenit* ER optaget – og sørensenit desværre også. Men Hansenit er stadig ledigt.... Ellers kunne man jo overveje at tage navneforandring. Andre navne, der straks falder én ind, er pilsenit og abswurmbachit, men de er altså også i brug. Tjek selv, om dit forslag findes på: <http://webmineral.com/danaclass.shtml>

Det skal i øvrigt tilføjes, at det ikke længere er muligt at opkalde et nyt mineral efter sig selv; enten må man opkalde det efter andre eller lade dem tage æren af fundet, hvis det skal bære ens eget navn. ■